



Online Adres <http://www.hemarge.org.tr/>  
Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Derneği-HEMAR-G  
yayın organıdır

ISSN:1307- 9557 (Basılı), ISSN: 1307- 9549 (Online)  
Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi, 2015, 17(1), 21-36

Hemşirelikte  
Araştırma  
Geliştirme  
Dergisi

## Lise öğrencisi erkek ergenlerde problem çözme eğitiminin; problem çözme becerisi, kişilerarası ilişki tarzı ve öfke kontrolü üzerine etkisi

### The effect on their problem solving skills, interpersonal style and anger control of problem-solving training in male adolescents who are high school students

Şerife ÖZTABAN<sup>a1</sup>, Filiz ADANA<sup>b</sup>

<sup>a</sup>Hem. Bilm. Uzm., Adnan Menderes Üniversitesi Uygulama ve Araştırma Hastanesi Psikiyatri Servisi Merkez/Aydın, Türkiye

<sup>b</sup>Yrd. Doç. Dr., Aydın Sağlık Yüksekokulu, Hemşirelik Bölümü / Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı, Aydın, Türkiye

Özgün Araştırma

#### Öz

**Amaç:** Araştırma, lise öğrencisi erkek ergenlere uygulanan bilişsel yaklaşım temelli problem çözme eğitiminin, problem çözme becerisi, kişilerarası ilişki tarzları ve öfke kontrolü üzerine etkisini belirlemeyi amaçlayan kontrol gruplu önson-test ile izleme ölçümlü müdahale tipi (yarı-deneysel) bir araştırma olarak yürütülmüştür.

**Yöntem:** Araştırmanın evrenini, Aydın İli Mimar Sinan Anadolu Teknik, Teknik Lise ve Endüstri Meslek Lisesi'nde 2011-2012 öğretim yılında birinci ve ikinci sınıf öğrencileri (N:653) oluşturmuştur. Araştırmanın örneklemini, problem çözme envanteri puanı açısından benzer özellik gösteren ve çalışmayı kabul eden 30 kişi çalışma grubu, 60 kişi uygulamalı kontrol ve 60 kişi uygulamaz kontrol grubu olmak üzere 150 öğrenci oluşturdu. Her üç gruba da ilk görüşme, son görüşme, üç ay ve altı ay sonraki izlem görüşmesinde kişisel bilgi formu, Problem Çözme Envanteri (PÇE), Çok Boyutlu Öfke Ölçeği (ÇBÖÖ) ve Kişilerarası İlişki Tarzı Ölçeği (KTÖ) uygulanmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde tanımlayıcı istatistiklerin yanı sıra One Way Anova testi kullanılmıştır.

**Bulgular:** Çalışma ve kontrol grupları arasında yaş, doğum yeri, yaşadığı il açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ( $p>0,05$ ). Araştırma kapsamına alınan deney grubundaki öğrencilerin eğitim öncesi PÇE, ÇBÖÖ, KTÖ alt ölçeği puanları ile eğitim sonrası 1. İzlem, 2. İzlem ve 3. İzlem puanları karşılaştırılmış olup PÇE, ÇBÖÖ, KTÖ alt ölçeği puanlarının eğitim öncesine göre anlamlı derecede düştüğü bulunmuştur. ( $p=0,001$ )

<sup>1</sup>E-mail adres:serife1233@gmail.com

Geliş Tarihi: 22 Ekim 2014

Kabul Tarihi: 28 Temmuz 2015

Girişimli kontrol grubu ve girişimsiz kontrol grubundaki öğrencilerin de eğitim öncesi PÇE, ÇBÖÖ, KTÖ alt ölçeği puanları ile eğitim sonrası 1. İzlem, 2. İzlem ve 3. İzlem puanları karşılaştırılmış olup PÇE, ÇBÖÖ, KTÖ alt ölçeği puanlarının eğitim öncesine göre anlamlı derecede düştüğü bulunmuştur. (p=0.001)

**Sonuç:** Ülkemizde erkeklerin öfkelerini ifade etmeleri, kadının ise öfkesini göstermemesi maalesef artık doğal kabul edilmekte ve problem çözme becerilerinin kızların lehine değiştiğini birçok araştırma bu sonucu göstermektedir. Bu bağlamda lise öğrencisi erkek ergenlerde grup yaşantısı yoluyla uygulanan; problem çözme eğitimi programının lise öğrencilerinin kişilerarası iletişim ve problem çözme becerilerini geliştireceği, öfke duygusunu tanıyarak bu duyguyla baş edebilmelerinde etkili olduğu değerlendirilmiştir.

**Anahtar Sözcükler:** Adolesan, erkek, öfke, kişilerarası ilişkiler, problem çözme.

## **Abstract**

**Objective:** The research was conducted observational measurements of a study and a control group with pre- and posttest evaluations (semi-experimental) to identify the effects of the cognitive approach-based problem solving education of adolescents problem-solving skills, interpersonal style, and anger control.

**Method:** Research environment consisted of Mimar Sinan Aydın Anatolian Technical and Industrial High School first and second grade students (N:653) who were in the 2011-2012 academic year. The study included 150 students in terms of problem solving inventory scores similar properties, which were divided into 30 students as the study group, 60 interference control intervention and 60 no interference control group. It was were given personal consenting form, Problem Solving Inventory, Multidimensional Anger Scale and Interpersonal Style Scale at the first interview, the last interview, after three months and after six months. Data were used descriptive statistics with One Way Anova test.

**Results:** It was not found a statistically significant difference between study and control group in terms of age, place of birth, the provinces (p> 0.05). Pre and post training (including 1st, 2nd and 3rd follow-up) subscale scores of experimental group students for Problem Solving Inventory, Multi-dimensional Anger Scale and Interpersonal Relation Style Scale were compared and it was found that these subscale scores decreased significantly when compared with pre-test (p=0.001). Also pre-training PSI, MAS, ISS sub-scale scores of interference and non-interference group students were compared with 1st, 2nd and 3rd follow-up scores after training and it was found that these sub-scale scores decreased significantly in comparison with pre-training scores (p=0.001).

**Conclusion:** In our country, unfortunately it is now being accepted as normal when men express their anger and women do not and many research shows that problem solving skills go in women's favour. In this context, it is estimated that problem solving training programme conducted in high school male adolescents via group experience will improve problem solving and interpersonal relation skills and it is effective while challenging with anger thanks to recognizing this emotion.

**Keywords:** Adolescent, male, anger, interpersonal relations, problem solving

---

## **Giriş**

Ergenlik dönemi, ergende fiziksel, ruhsal ve toplumsal alanda önemli değişimlerin gerçekleştiği bir dönem olup, çocukluk ile genç yetişkinlik arasında yer almaktadır.<sup>1</sup> Ergenler için okulda yalnız kalmamak, akranları tarafından kabul görmek önemlidir. Bu dönemde okuldan kaçma, okula karşı olumsuz tutumlar geliştirme, sigara, alkol ve zararlı madde kullanımı, yemek yeme bozuklukları, erken yaşta gebelik gibi sorunlar başlayabilmektedir.<sup>2,3</sup> Bu nedenle yaşanabilecek bu tür sorunları

önlemek amacıyla bireylere temel sosyal becerilerin öğretilmesine ek olarak problem çözme becerilerin de öğretilmesi gerekmektedir.

Ergenlik dönemi kişilerarası ilişkilerde başarılı olabilmek için oldukça fazla çaba sarf edilen önemli bir evre olarak da kendini gösterir.<sup>4</sup> Bu nedenle birçok genç; arkadaşları, ailesi ve diğer yetişkinlerle ilişki kurmakta güçlük yaşamakta ve problem çözme becerilerine ihtiyaç duymaktadır. Öte yandan ergenler çoğu zaman, sosyal çevrenin istediği biçimde davranmak için hoş karşılanmayan korku, öfke ve kıskançlık gibi duygularını bastırmak zorunda da kalabilmektedirler. Bu sorunlar karşısında ergenler yetersizlik, engellenme, çaresizlik, iletişim problemlerini ve öfke duygularını yoğun olarak yaşatabilmektedirler.<sup>5,6,7</sup> Deffenbacher ve ark. (1994) ergenlerle yaptığı bir çalışmada yüksek düzeyde öfkenin, madde kullanımı, suç işleme, kişiler arası problemler, mesleki ve okulla ilişkili problemler, diğer uyumsuz davranışlar için bir risk oluşturduğunu ortaya koyan bulgular tespit etmişlerdir.<sup>8</sup> Bu anlamda öfke ile ilişkili problemlerin önceden tanımlanması ve sorun çözme becerileri kazandırılarak uygun müdahale yöntemlerinin geliştirilmesi oldukça önemlidir.

Araştırmalar öfke duygusu ve arkadaş ilişkilerinin cinsiyete göre değiştiğine işaret etmektedir. Ülkemizde erkeklerin öfkelerini ifade etmeleri, kadının ise öfkesini göstermemesi malesef artık doğal kabul edilmekte ve birçok araştırma bu sonucu göstermektedir. Fivush ve Kuebli (1992)'ne göre "yaramazlık" durumunda anneler kız çocuklarına kızmakta, erkek çocuklarını ise çılgın olarak nitelendirmektedirler.<sup>9</sup> Buntanie ve Costenber (1997)'in çalışma sonucunda ise erkeklerin öfkeli olduklarında daha çok fiziksel belirtiler gösterdikleri belirtilmiştir.<sup>10</sup> Yarcheski ve arkadaşlarının (2002) yaptıkları çalışma sonucunda da kızların kaygılı davranış ve erkeklerin saldırgan davranış puanları daha yüksek bulunmuştur.<sup>11</sup> Bostancı ve ark. (2006) yaptıkları çalışmada erkek öğrencilerin "öfkeyle ilgili davranışlarda saldırgan olma" alt boyutu puanlarının kızlardan yüksek olduğunu bulmuşlardır.<sup>12</sup> Kırımoğlu, Temiz ve Yıldırım (2010), 233'ü erkek, 209'u kız olmak üzere toplam 442 ilköğretim okulu II. Kademe öğrencileri üzerinde yaptıkları araştırma sonucuna göre, erkeklerin içe öfke ve dışa öfke durumlarının kızlardan daha yüksek olduğu, erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre öfkelerini daha açık olarak ifade ettiklerini bulmuşlardır.<sup>13</sup> Kaya ve ark. (2012) erkeklerin öfkelerini kızlardan daha fazla dışa vurdukları ve yalnızlık duygusu yaşadıkları saptamışlardır.<sup>14</sup> Bu cinsiyet rollerinin ayrımı oldukça etkili görünmektedir.

Lise öğrencileri üzerinde yapılan çeşitli araştırmalar saldırganlık,<sup>15,16,17</sup> kaygı,<sup>18,19</sup> depresyon,<sup>20,21</sup> öfke ve düşük özgüven,<sup>22</sup> intihar,<sup>23,24,25</sup> yeme bozuklukları,<sup>26,27,28</sup> kişilerarası ilişkiler,<sup>4,29,30</sup> yaşam stresleri<sup>31</sup> ile problem çözme becerilerindeki yetersizlik arasında güçlü bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır.

Literatürde yer alan uygulamalı araştırmalar incelendiğinde problem çözme becerilerini geliştirme yönelik beceri eğitimlerinde problem çözme becerisiyle beraber sosyal problem çözme, problem çözme becerilerini algılama,<sup>32,33</sup> intihar riski ve depresyon,<sup>20</sup> öfke düzeyi,<sup>34,35</sup> depresyon, anksiyete ve umutsuzluk düzeyi,<sup>36</sup> saldırganlık,<sup>37,38</sup> öz yeterlik inanç düzeyleri,<sup>39</sup> yaşam kalitesi,<sup>40</sup> yaş farkı<sup>41</sup> değişkenlerle ilişkisinin incelendiği görülmüştür. Keltikangas-Jarvinen<sup>16</sup> araştırmasında 11-17 yaş arasındaki 1655 ergenle çalışmış ve problem çözme becerilerinin kızların lehine değiştiğini bulmuştur. Goldstein,<sup>42</sup> Black,<sup>43</sup> Korkut,<sup>44</sup> Owens, Daly ve Slee,<sup>45</sup> Atıcı<sup>46</sup> yaptıkları çalışmada kızların erkeklerden problem çözme düzeyleri bakımından daha yüksek puan ortalamalarına sahip olduğunu ortaya koymuşlardır. Ancak literatür incelendiğinde lise öğrencisi erkek ergenlerde problem çözme eğitimi programının problem çözme becerisi, öfke kontrolü ve kişilerarası ilişkileri üzerine etkisini doğrudan gösteren bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Bu anlamda özellikle erkek ergenlerin öfke duygularını daha çok fiziksel tepkilerle ifade etmeleri ve saldırgan davranışları daha makul karşılanması göz önüne alındığında; lise öğrencisi erkek

ergenlerde problem çözme eğitiminin problem çözme becerisi, kişilerarası ilişki tarzları ve öfke kontrolüne etkisinin belirlenmesi sağlıklı bireylerin yetişmesine büyük katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu bağlamda ergenlere öfkelerini tanımalarının ve bu duygularını sağlıklı bir biçimde ifade etmelerinin öğretilbileceği en uygun ortamlar okullardır. Okullarda, ergenlerin duygularını, kendilerini geliştirici bir boyut olarak görüp, sağlıklı yollarla ifade etmelerini öğretecek kapsamlı eğitim programlarına gereksinim vardır. Bu eğitimlerin en önemli uygulayıcıları olan okul hemşireleri tarafından sürdürülecek öfke yönetimi, problem çözme beceri eğitimi programları; okullarda eğitim gören öğrencilerin öfkelerini sağlıklı biçimde ifade etmelerini, problemin çözümüne yönelik olarak kabul edilen ve edilmeyen davranışları belirlemesini, üzüntü, öfke, suçluluk, çaresizlik ile sağlıklı baş etmelerini sağlayacak ve okullarda yaşanan şiddet olaylarını azaltmada etkili olacaktır. Ayrıca hemşirelerin bilgi ve becerilerini deneyimler ile pekiştirerek kendilerini sürekli geliştirmeleri, aktif roller üstlenmeleri, ekip işbirliğini önemsemeleri özellikle; iletişim becerileri, çatışma çözme, karar verme ve analitik düşünme konularında kendilerini geliştirmeleri hemşirelik uygulamalarına önemli katkılar sağlayacaktır.

### ***Amaç***

Bu araştırmada öfkeyle ilişkili davranışlar ve düşünceler ile kişilerarası ilişkilerinin lise öğrencilerine grup yaşantısı yoluyla kazandırılabilmesi düşüncesiyle lise öğrencilerine dönük olarak ve literatür ışığında bir "Problem Çözme Eğitimi Programı" hazırlanmıştır. Daha sonra da bu programın lise öğrencilerinin problem çözme, öfke ifade becerileri ve kişilerarası ilişkileri üzerindeki etkililiğinin araştırılması amaçlanmıştır.

### ***Araştırmanın Hipotezleri***

- 1.Öğrencilere uygulanan problem çözme beceri eğitimi öğrencilerin problem çözme becerisini etkilemez.
2. Öğrencilere uygulanan problem çözme beceri eğitimi öğrencilerin öfke ifade becerilerini etkilemez.
- 3.Öğrencilere uygulanan problem çözme beceri eğitimi öğrencilerin kişilerarası ilişkilerini etkilemez.

### ***Yöntem***

Çalışma, kontrol gruplu, önson-test ile izleme ölçümlü girişim tipi (yarı-deneysel) bu araştırmanın evrenini, Aydın İli Mimar Sinan Anadolu Teknik, Teknik Lise ve Endüstri Meslek Lisesi'nde 2011-2012 öğretim yılında birinci ve ikinci sınıf öğrencileri (N:653) oluşturmuştur. Araştırmanın örneklem seçme aşamasında, Lise 1. sınıflarında öğrenim görmekte olan 437 öğrenciye, Lise 2. sınıflarında öğrenim görmekte olan 216 öğrenciye Anket Formu, Problem Çözme Envanteri, Çok Boyutlu Öfke Ölçeği ve Kişilerarası Tarz Ölçeği uygulanmış ve Problem Çözme Envanteri puanı minimum 32'inin üzerinde olan öğrenciler belirlenmiştir. Bu öğrencilerin değerlendirilmesi sonucunda, çalışmaya katılmaya istekli ve problem çözme envanteri puanı açısından benzer özellik gösteren öğrenciler 30 kişi çalışma, 60 kişi uygulamalı kontrol ve 60 kişi uygulamasız kontrol grubuna alınması planlanmış ancak olası vaka kayıpları göz önünde bulundurularak 35 kişi çalışma, 65 kişi girişimli kontrol, 65 kişi girişimsiz kontrol grubuna alınmıştır. Çalışma, çalışma grubu 34 kişi (1 kişi devamsızlıktan kalma), girişimli kontrol grubu 50 kişi (6kişi okuldan uzaklaştırma/atılma, 1 suç işleme, 8 devamsızlıktan kalma), girişimsiz kontrol grubu 63 kişi (1 kişi babanın tayini ve 1 okuldan atılma) ile tamamlanmıştır.

Çalışma grubundaki öğrencilere sekiz oturumluk psikoeğitimsel içerikli problem çözme becerisi eğitimi uygulanmış; uygulamalı kontrol grubuna plasebo etkisi yapacak ergenlik dönemi özellikleri ile ilgili 8 seanstan oluşan bir eğitim verilmiş, uygulamasız kontrol grubuna ise herhangi bir girişim uygulanmamıştır. 8 haftalık eğitimin sonunda çalışma, girişimli kontrol ve girişimsiz kontrol grubundaki öğrencilere başlangıçta verilen Problem Çözme Envanteri, Çok Boyutlu Öfke Ölçeği ve Kişilerarası İlişki Tarz Ölçeği uygulanarak son test ölçümleri alınmıştır. Her üç grubun 3 ay ve 6 ay sonra izlemleri yapılarak ölçekler tekrar uygulanmıştır.

#### **Veri Toplama Araçları**

Verilerin toplanmasında “Kişisel Bilgi Formu”, “Problem Çözme Envanteri”, “Çok Boyutlu Öfke Ölçeği” ve “Kişilerarası İlişki Tarz Ölçeği” kullanılmıştır.

**Problem Çözme Envanteri (PÇE):** Heppner and Petersen tarafından 1982 yılında geliştirilen ve bireyin problem çözme becerileri konusunda kendini algılayışını ölçen, 6 puanlı likert tipinde 35 maddelik kendini değerlendirme türü bir ölçektir. Puan ranjı 32-192 olup, düşük puan sorun çözmede etkililiği ve başarılı sorun çözme ile ilgili davranış ve tutumları ifade ederken, yüksek puan sorunlar karşısında etkili çözümler bulamamayı göstermektedir. Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları Şahin, Şahin ve Heppner tarafından gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı Cronbach Alfa: .88 ve test yarılama yöntemi ile yapılan güvenilirlik katsayısı ise 0,81 olarak bulunmuştur.<sup>47</sup>

**Çok Boyutlu Öfke Ölçeği (ÇBÖÖ):** Balkaya ve Şahin<sup>48</sup> tarafından geliştirilmiş beşli likert tipi bir ölçektir ve beş boyuttan oluşmaktadır. Kişiler arası ilişkilerde özellikle devreye gireceği düşünüldüğünden, mevcut çalışmada ölçeğin sadece “öfke ile ilişkili davranışlar” ve “kişiler arası öfke” boyutları kullanılmıştır. Öfke ile ilişkili davranışlar boyutunun üç alt ölçeği (saldırgan davranışlar, sakin davranışlar, kaygılı davranışlar), kişiler arası öfke boyutunun ise dört alt ölçeği (intikama yönelik tepkiler, pasif agresif tepkiler, içedönük tepkiler, umursamaz tepkiler) bulunmaktadır. Ölçeğin geçerli ve güvenilir olduğuna ilişkin yeterli bilgiler mevcuttur. “Kişilerarası Öfke Tepkileri” ( $\alpha = .93$ ) maddeleri faktörlere göre dağılımı ve Cronbach Alfa güvenilirlik katsayıları aşağıda verilmektedir. İntikama Yönelik Tepkiler: 1., 3., 5., 6., 7., 8., 9., 11., 12., 15., 16., 17., 18., 22., 24., 26., 27., 28., 35., 38., 39., 40., 41. ve 47. maddeler ( $\alpha = .94$ ). Pasif-Agresif Tepkiler: 2., 4., 10., 20., 21., 25., 33., 34., 36. ve 37. maddeler ( $\alpha = .80$ ). İçedönük Tepkiler: 13., 14., 19., 23., 29., 30., 31., 32., 42. ve 46. maddeler ( $\alpha = .76$ ). Umursamaz Tepkiler: 43., 44. ve 45. maddeler ( $\alpha = .79$ ). “Öfkeyle İlişkili Davranışlar” ( $\alpha = .83$ ) maddeleri faktörlere göre dağılımı ve Cronbach Alfa güvenilirlik katsayıları aşağıda verilmektedir: Saldırgan Davranışlar: 2., 7., 9., 10., 11., 12., 13., 15., 16., 23., 24. ve 26. maddeler ( $\alpha = .84$ ). Sakin Davranışlar: 1., 8., 14., 17., 18., 19., 20., 21., 22. ve 25. maddeler ( $\alpha = .83$ ). Kaygılı Davranışlar: 3., 4., 5. ve 6. maddeler ( $\alpha = .68$ ).<sup>48</sup>

**Kişilerarası İlişki Tarz Ölçeği (KTÖ):** Şahin ve ark.<sup>49</sup> tarafından bireylerin kişilerarası ilişkilerde nasıl bir tarz kullandıklarını belirlemek amacıyla geliştirilmiştir. 60 maddeden oluşan bir kendini değerlendirme ölçeğidir. Maddeler “Sizi ne kadar tanımlıyor” sorusuna göre cevaplanmaktadır ve %0, %25, %50, %75 ve %100 şeklinde 5’li likert tipinde cevaplanmaktadır. %0, 1 puan; %25, 2 puan; %50, 3 puan; %75, 4 puan ve %100, 5 puan ile değerlendirilmektedir. Buna göre en az 60, en fazla 300 puan alınabilmektedir. Ölçeğin faktör yapısının oluşturulması ve geçerlik-güvenirlik çalışması yine Şahin ve ark.<sup>49</sup> tarafından yapılmıştır. Ölçeğin güvenilirlik çalışmasında Cronbach Alfa Güvenirlik analizi tekniği kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre 60 maddelik ölçeğin güvenilirlik katsayısı  $\alpha = .93$  olarak bulunmuştur.<sup>49</sup>

### Verilerin Değerlendirilmesi

Veriler SPSS istatistik paket programında (Version 15, Chicago IL, USA) değerlendirilmiştir. Verilerin normal dağılım değerlendirmesinde Kolmogorov Simirnov testi kullanılmıştır. Veri analizi için yanılma düzeyi 0,05 olarak belirlenmiştir. Tanımlayıcı istatistiksel testler (sayı, yüzde, ortalama, standart sapma), One Way Anova ve Tekrarlı Ölçümlerde Varyans Analizi kullanılmıştır. Post Hoc test olarak Bonferroni düzeltmesi kullanılmıştır.

### Görüşme Süreci

Çalışma süresince çalışma grubundaki olan öğrencilerle D'Zurilla ve Goldfried'in ilk kez 1971'de oluşturdukları ve ardından farklı zamanlarda revize ettikleri "sosyal problem çözme becerisi" ya da "sosyal problem çözme beceri eğitimi müdahale programı" üzerine temelli, D' Zurilla ve arkadaşlarının oluşturduğu "Beş Boyutlu Sosyal Problem Çözme Modeli" D' Zurilla ve Nezu<sup>50</sup> temel alınarak oluşturulan sekiz oturumluk psikoeğitimsel içerikli problem çözme becerisi eğitimi uygulanmıştır.<sup>50</sup> Çalışmanın akış planı Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1. Araştırmanın akış planı

ÇALIŞMA GRUBU	GİRİŞİMLİ KONTROL GRUBU	GİRİŞİMSİZ KONTROL GRUBU
(Ölçeklerin Uygulanması) Kişisel Bilgi Formu Problem Çözme Envanteri Çok Boyutlu Öfke Ölçeği Kişilerarası Tarzı Ölçeği	(Ölçeklerin Uygulanması) Kişisel Bilgi Formu Problem Çözme Envanteri Çok Boyutlu Öfke Ölçeği Kişilerarası Tarzı Ölçeği	(Ölçeklerin Uygulanması) Kişisel Bilgi Formu Problem Çözme Envanteri Çok Boyutlu Öfke Ölçeği Kişilerarası Tarzı Ölçeği
<b>1.oturum</b> 1. Tanışma 2. Tanıtıcı Kısa Konuşma 3. Üyelerin grup amacını ve sürecini kavraması 4. Grup kurallarının tartışılması ve grup sözleşmesinin imzalanması 5. Sorun Yönelimi Nedir? 6. Olumlu sorun yönelimine sahip kişilerin özellikleri nelerdir? 7. Olumsuz sorun yönelimine sahip kişilerin özellikleri nelerdir? 8. Ev Ödevi	<b>1. oturum</b> 1. Ergenlik dönemi tanımı 2. Ergenlik döneminin genel özellikleri nelerdir?	<b>1. oturum</b> -
<b>2.oturum</b> 1. Öfkeyle ilgili problemlerin ve yaşanan problem durumların ifade edilmesi 2. Kişilerarası ilişkilerde yaşanan problem durumların ifade edilmesi 3. Ev Ödevi	<b>2. oturum</b> 1. Ergenlik dönemi fiziksel özellikleri	<b>2. oturum</b> -
<b>3. oturum</b> 1. Düşünce-Duygu-Davranış arasındaki bağlantıların kavranması 2. Davranışın ardından gelebilecek sonuçların kavranması 3. Ev Ödevi	<b>3. oturum</b> 1. Ergenlik dönemi duygusal özellikleri	<b>3. oturum</b> -
<b>4. oturum</b> 1. Sözsüz iletişimle ilgili alıştırmalar 2. 'Ben dili' ve 'Sen dili'nin tanımlanması 3. 'Ben dili ve 'Sen dili'nin rol yapılı olarak	<b>4. oturum</b> 1. Ergenlik döneminde görülebilecek ruhsal sıkıntılar	<b>4. oturum</b> -

uygulanması 4. Ev ödevi		
<b>5. oturum</b> 1. Gerçekçi olmayan ya da hatalı düşünceleri fark etmek 2. Kayıt tutmayı öğrenme(3 sütun tekniğinin öğrenilmesi) 3. Ev ödevi	<b>5.oturum</b> 1. Ergenlik dönemindeki gençlerle anne-baba-arkadaş ilişkileri	<b>5.oturum</b> -
<b>6. oturum</b> 1. Düşüncelerinin neden hatalı olduğunu sorgulayabilme 2. Alternatif düşünce bulma ve kayıt tutma 3. Ev ödevi	<b>6. oturum</b> 1. Ergenlik dönemi davranış sorunları	<b>6. oturum</b> -
<b>7. oturum</b> 1. Alternatif davranış bulma 2.'Kendine yönerge verme'nin kavranması 3. Nefes egzersizlerini öğrenip uygulayabilmek 4. Gerçek hayat uygulamalarını tartışmak 5. Ev Ödevi	<b>7.oturum</b> 1. Ergenlik döneminde beslenme	<b>7.oturum</b> -
<b>8. oturum</b> 1. Problem çözme eğitiminin özetlenmesi	<b>8. oturum</b> 1. Ergenlik dönemi özellikleri eğitimin özetlenmesi	<b>8. oturum</b> -
Eğitimin bitişinden hemen sonra 1. izlem ölçek uygulamalarının tekrarlanması	Eğitimin bitişinden hemen sonra 1. izlem ölçek uygulamalarının tekrarlanması	Eğitimin bitişinden hemen sonra 1. izlem ölçek uygulamalarının tekrarlanması
Eğitimin bitişinden üç ay sonra 2. izlem ölçek uygulamalarının tekrarlanması	Eğitimin bitişinden üç ay sonra 2. izlem ölçek uygulamalarının tekrarlanması	Eğitimin bitişinden üç ay sonra 2. izlem ölçek uygulamalarının tekrarlanması
Eğitimin bitişinden altı ay sonra 3.izlem ölçek uygulamalarının tekrarlanması	Eğitimin bitişinden altı ay sonra 3.izlem ölçek uygulamalarının tekrarlanması	Eğitimin bitişinden altı ay sonra 3.izlem ölçek uygulamalarının tekrarlanması

### ***Uygulanan Problem Çözme Eğitimi Programı***

Programın oluşturulması aşamasında alan yazın incelenerek konuyla ilgili çeşitli kitap, dergi ve tezler gözden geçirilmiştir.<sup>50,51</sup> Araştırma öncesi herhangi bir ön uygulama yapılmamıştır. Araştırma 2011-2012 eğitim-öğretim yılı Eylül ayında araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Veri toplama aşamasında araştırmacı Mimar Sinan Anadolu Teknik, Teknik Lise ve Endüstri Meslek Lisesi 9. ve 10.cu sınıflara girerek sınıfta bulunan öğrencilere araştırmanın amacı ve ölçeği nasıl yanıtlayacaklarına dair bilgi vermiştir. Problem çözme beceri eğitimi, toplam sekiz haftalık bir program olarak tasarlanmıştır. Oturumlar ortalama 40-50 dakika sürmüştür. Eğitim programında; çalışılacak konulara ilişkin bilgilendirme yapılmış, grup rehberliği etkinliklerine ağırlık verilmiş ve rol oynama, pekiştirme, problem çözme alıştırmaları kullanılmıştır. Eğitim süresince terapötik beceriler kullanılarak, terapötik koşullar dikkate alınmıştır. Verilen ev ödevleri ile de oturumlar arasındaki bağ sağlanmaya çalışılmıştır.

### ***Kontrol Grupları İle Yürütülen İşlemler***

Uygulamalı kontrol grubuna plasebo etkisi yapacak ergenlik dönemi özellikleri ile ilgili 8 seanstan oluşan bir eğitim verilmiş, uygulamasız kontrol grubuna ise herhangi bir girişim uygulanmamıştır.

### **Araştırmanın Etik Boyutu**

Araştırma yapılmadan önce kullanılan ölçeklerin yazarlarından izin ve Dokuz Eylül Üniversitesi girişimsel olmayan araştırmalar etik kurulundan (karar no:2012/31-08) onay alınmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilere araştırmaya katılıp katılmamak konusundaki kararın tamamen kendilerine ait olduğu, bu çalışmadan toplanacak verilerin sadece araştırma kapsamında kullanılacağı, gizliliğin kesinlikle sağlanacağı belirtilmiş, araştırma konusunda bilgi verildikten sonra onamları alınmıştır.

### **Bulgular**

Çalışma ve kontrol grupları arasında yaş, doğum yeri, yaşadığı il açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ( $p>0,05$ ). Çalışma katılan öğrencilerin yaş ortalamaları çalışma grubunda ve kontrol gruplarında (min 15-maks 16) olarak belirlenmiştir. Çalışma grubunun %85,3'ünün ( $n=29$ ), girişimli kontrol grubunun %100'ünün ( $n=50$ ), girişimsiz kontrol grubunun %93,7'sinin ( $n=59$ ) Aydın ilinde yaşadığı saptanmıştır.

#### ***PÇE, ÇBÖÖ ile KTÖ'nin Çalışma ve Kontrol Gruplarına Göre Eğitim Öncesi Alt Ölçek Puanlarının Karşılaştırması***

PÇE, ÇBÖÖ ile KTÖ'nin eğitim öncesi alt boyut puanlarına bakıldığında pasif-agresif tepkiler alt boyutu deney grubundaki öğrencilerin, girişimsiz kontrol grubunda bulunan öğrencilere göre anlamlı derecede düşük olduğu bulunmuştur ( $F=3,913$ ;  $p=0,022$ ). Öğrencilerin diğer ölçek alt boyutu puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. (One Way Anova testi,  $p>0,05$ ).

#### ***Öğrencilerin Eğitim Öncesi Problem Çözme Envanteri Alt Ölçeği Puanları İle Eğitim Sonrası 1. İzlem, 2. İzlem ve 3. İzlem Puanlarının Karşılaştırılması***

Araştırma kapsamına alınan deney grubundaki öğrencilerin PÇE'nin eğitim sonrası alt boyut puanlarına bakıldığında; Problem Çözme Yeteneğine Güven ( $F=4909,057$ ;  $p=0,001$ ), Yaklaşma-Kaçınma ( $F=12451,218$ ;  $p=0,001$ ), Kişisel Kontrol ( $F=2463,014$ ;  $p=0,001$ ), Girişimli Kontrol grubundaki öğrencilerin PÇE'nin eğitim sonrası alt boyut puanlarına bakıldığında; Problem Çözme Yeteneğine Güven ( $F=5265,793$ ;  $p=0,001$ ), Yaklaşma-Kaçınma ( $F=23740,120$ ;  $p=0,001$ ), Kişisel Kontrol ( $F=2803,381$ ;  $p=0,001$ ), Girişimsiz Kontrol grubundaki öğrencilerin PÇE'nin eğitim sonrası alt boyut puanlarına bakıldığında; Problem Çözme Yeteneğine Güven ( $F=4253,852$ ;  $p=0,001$ ), Yaklaşma-Kaçınma ( $F=14082,967$ ;  $p=0,001$ ), Kişisel Kontrol ( $F=4750,662$ ;  $p=0,001$ ) bulunmuştur. Deney grubu, Girişimli Kontrol grubu ve Girişimsiz Kontrol grubundaki öğrencilerin Problem Çözme Envanteri alt ölçeği puanlarının eğitim öncesine göre anlamlı derecede düştüğü bulunmuştur.



Tablo 1. Öğrencilerin Eğitim öncesi puan karşılaştırmaları

	Deney Grubu				Girişimli Kontrol Grubu				Girişimsiz Kontrol Grubu				F	p
	Min	Max	Ort	SS	Min	Max	Ort	SS	Min	Max	Ort	SS		
Problem Çözme Yeteneğine Güven	21,00	50,00	39,00	6,40	24,00	61,00	39,86	7,29	23,00	62,00	41,55	7,41	1.615	0.203
Yaklaşma- Kaçınma	45,00	73,00	60,52	6,37	50,00	81,00	62,44	6,99	50,00	85,00	61,52	7,21	0.771	0.464
Kişisel Kontrol	11,00	30,00	20,38	4,90	8,00	30,00	19,26	5,00	6,00	30,00	19,03	5,57	0.770	0.465
Saldırgan Davranışlar	15,00	60,00	31,38	10,15	18,00	60,00	36,38	8,89	12,00	57,00	35,26	10,04	2.848	0.061
Sakin Davranışlar	14,00	47,00	29,91	8,62	13,00	46,00	31,30	7,52	13,00	50,00	32,04	7,80	0.806	0.449
Kaygılı Davranışlar	5,00	20,00	13,02	3,84	4,00	20,00	13,34	3,96	5,00	20,00	14,44	3,51	2.008	0.138
İntikama Yönelik Tepkiler	28,00	98,00	60,94	15,41	24,00	110,00	69,04	19,61	27,00	116,00	67,92	21,06	1.979	0.142
Pasif-Agresif Tepkiler	14,00	34,00	24,05	4,60	9,00	43,00	26,76	7,00	13,00	45,00	28,12	7,64	3.913	0.022
İçdönük Tepkiler	14,00	40,00	26,08	7,02	12,00	45,00	29,00	7,44	10,00	47,00	29,17	8,38	1.964	0.144
Umursamaz Tepkiler	3,00	15,00	8,61	3,27	3,00	14,00	8,72	2,82	3,00	15,00	8,73	3,44	0.015	0.985
Baskın Tarz	19,00	63,00	40,02	9,62	15,00	61,00	41,04	9,94	14,00	70,00	39,46	12,09	0.297	0.744
Kaçınan Tarz	16,00	47,00	31,26	6,83	15,00	50,00	31,76	7,72	11,00	55,00	32,09	8,27	0.126	0.881
Öfkeli Tarz	12,00	38,00	26,76	6,41	15,00	42,00	27,06	5,28	9,00	41,00	26,50	7,20	0.103	0.902
Duygudan Kaçınan/Duyarsız Tarz	15,00	48,00	32,70	7,49	12,00	51,00	33,04	7,45	11,00	52,00	32,33	8,57	0.110	0.896
Manipulatif Tarz	18,00	46,00	29,41	7,16	19,00	46,00	31,22	5,34	10,00	50,00	30,22	7,77	0.726	0.487
Alaycı/Küçümseyici Tarz	7,00	23,00	14,82	3,98	7,00	25,00	14,74	4,00	5,00	22,00	14,00	4,23	0.646	0.526

Tablo 2. Öğrencilerin Eğitim Öncesi Problem Çözme Envanteri Alt Ölçeği Puanları İle Eğitim Sonrası 1. İzlem, 2. İzlem ve 3. İzlem Puanlarının Karşılaştırılması

Grup		Eğitim Öncesi				Eğitim Sonrası 1, İzlem				Eğitim Sonrası 2, İzlem				Eğitim Sonrası 3, İzlem				F	p
		Min	Max	Ort	SS	Min	Max	Ort	SS	Min	Max	Ort	SS	Min	Max	Ort	SS		
Deney	Problem Çözme Yeteneğine Güven	21	50	39,00	6,40	19	40	29,81	4,74	19	43	28,00	6,31	19	40	28,96	5,08	4909,057	0,001
	Yaklaşma- Kaçınma	11	30	20,38	4,90	36	51	44,68	3,90	36	53	44,45	4,66	36	51	43,90	3,80	12451,218	0,001
	Kişisel Kontrol	11	30	20,38	4,90	7	18	13,40	3,01	5	22	13,67	3,59	7	22	13,54	3,65	2463,014	0,001
Girişimli kontrol	Problem Çözme Yeteneğine Güven	24	61	39,86	7,29	18	47	32,88	7,40	17	43	30,50	6,42	16	44	31,74	7,15	5265,793	0,001
	Yaklaşma- Kaçınma	50	81	62,44	6,99	40	70	52,52	6,37	41	64	51,52	5,32	41	70	54,90	6,44	23740,120	0,001
	Kişisel Kontrol	8	30	19,26	5,00	10	30	17,60	5,18	10	30	17,78	5,13	10	30	18,26	4,80	2803,381	0,001
Girişimsiz kontrol	Problem Çözme Yeteneğine Güven	23	62	41,55	7,41	15	51	36,6	7,78	11	61	34,84	9,98	13	51	34,98	8,85	4253,852	0,001
	Yaklaşma- Kaçınma	50	85	61,52	7,21	42	72	56,86	7,99	31	76	55,13	8,82	32	73	54,45	8,03	14082,967	0,001
	Kişisel Kontrol	6	30	19,03	5,57	10	25	19,06	4,06	9	26	18,40	4,13	12	27	18,98	3,96	4750,662	0,001

### Öğrencilerin Eğitim Öncesi Çok Boyutlu Öfke Alt Ölçeği Puanları İle Eğitim Sonrası 1. İzlem, 2. İzlem ve 3. İzlem Puanlarının Karşılaştırılması

Araştırma kapsamına alınan deney grubundaki öğrencilerin ÇBÖÖ'nin eğitim sonrası alt boyut puanlarına bakıldığında; Saldırgan Davranışlar (F=1595,207; p=0,001), Sakin Davranışlar (F=4137,700; p=0,001), Kaygılı Davranışlar (F=1697,872; p=0,001), İntikama Yönelik Tepkiler (F=2008,568; p=0,001), Pasif-Agresif Tepkiler (F=2260,740; p=0,001), İçedönük Tepkiler (F=3784,533; p=0,001), Umursamaz Tepkiler (F=1104,488; p=0,001), Girişimli Kontrol grubundaki öğrencilerin ÇBÖÖ'nin eğitim sonrası alt boyut puanlarına bakıldığında; Saldırgan Davranışlar (F=1104,489; p=0,001), Sakin Davranışlar (F=6336,650; p=0,001), Kaygılı Davranışlar (F=2421,144; p=0,001), İntikama Yönelik Tepkiler (F=3206,753; p=0,001), Pasif-Agresif Tepkiler (F=3039,199; p=0,001), İçedönük Tepkiler (F=5702,052; p=0,001), Umursamaz Tepkiler (F=1670,752; p=0,001), Girişimsiz Kontrol grubundaki öğrencilerin ÇBÖÖ'nin eğitim sonrası alt boyut puanlarına bakıldığında; Saldırgan Davranışlar (F=1941,810; p=0,001), Sakin Davranışlar (F=3329,747; p=0,001), Kaygılı Davranışlar (F=4201,092; p=0,001), İntikama Yönelik Tepkiler (F=1932,618; p=0,001), Pasif-Agresif Tepkiler (F=3363,457; p=0,001), İçedönük Tepkiler (F=4519,161; p=0,001), Umursamaz Tepkiler (F=2026,142; p=0,001) bulunmuştur. Deney grubu, Girişimli Kontrol grubu ve Girişimsiz Kontrol grubundaki öğrencilerin Çok Boyutlu Öfke Ölçeği alt ölçeği puanlarının eğitim öncesine göre anlamlı derecede düştüğü bulunmuştur.

Tablo 3. Öğrencilerin Eğitim Öncesi Çok Boyutlu Öfke Alt Ölçeği Puanları İle Eğitim Sonrası 1. İzlem, 2. İzlem ve 3. İzlem Puanlarının Karşılaştırılması

Grup		Eğitim Öncesi				Eğitim Sonrası 1, İzlem				Eğitim Sonrası 2, İzlem				Eğitim Sonrası 3, İzlem				F	p
		Min	Max	Ort	SS	Min	Max	Ort	SS	Min	Max	Ort	SS	Min	Max	Ort	SS		
Deney	Saldırgan Davranışlar	15	60	31,38	10,15	16	32	21,18	3,23	13	31	21,12	3,98	13	32	21,25	3,75	1595,207	0,001
	Sakin Davranışlar	14	47	29,91	8,62	30	46	36,18	3,24	28	46	35,70	4,27	29	46	35,70	3,89	4137,700	0,001
	Kaygılı Davranışlar	5	20	13,02	3,84	7	17	12,75	2,74	7	18	12,45	2,76	7	17	12,74	2,93	1697,872	0,001
	İntikama Yönelik Tepkiler	28	98	60,94	15,41	24	89	41,96	11,15	24	66	43,25	9,40	31	25	57,00	40,38	2008,568	0,001
	Pasif-Agresif Tepkiler	14	34	24,05	4,60	14	33	22,00	4,35	16	35	22,96	4,77	11	33	22,25	4,64	2260,740	0,001
	İçedönük Tepkiler	14	40	26,08	7,02	27	40	31,59	3,36	22	41	30,58	4,33	22	42	31,51	4,63	3784,533	0,001
	Umursamaz Tepkiler	3	11	8,61	3,27	3	11	5,56	1,50	5	15	8,00	2,52	3	15	6,80	2,65	1104,488	0,001
Girişimli kontrol	Saldırgan Davranışlar	18	60	36,38	8,89	13	52	29,04	8,44	13	36	24,88	6,26	13	52	29,90	8,11	1104,489	0,001
	Sakin Davranışlar	13	46	31,30	7,52	17	41	31,34	5,36	22	42	31,06	3,67	16	41	30,66	5,51	6336,650	0,001
	Kaygılı Davranışlar	4	20	13,34	3,96	4	19	12,46	3,13	4	17	12,34	2,91	4	20	12,86	3,07	2421,144	0,001
	İntikama Yönelik Tepkiler	24	11	69,04	19,61	29	96	58,96	14,34	28	80	54,82	11,84	29	103	62,96	16,03	3206,753	0,001
	Pasif-Agresif Tepkiler	9	43	26,76	7,00	14	37	25,22	5,76	13	37	23,90	5,83	13	40	25,96	5,90	3039,199	0,001
	İçedönük Tepkiler	12	45	29,00	7,44	16	40	30,16	5,95	14	40	31,28	5,26	14	41	30,68	6,05	5702,052	0,001
	Umursamaz Tepkiler	3	14	8,72	2,82	3	13	7,46	2,31	3	13	7,26	2,17	3	13	7,80	2,42	1670,752	0,001
Girişimsiz kontrol	Saldırgan Davranışlar	12	57	35,26	10,04	20	56	35,51	9,05	14	60	33,91	10,45	13	60	34,27	10,08	1941,810	0,001
	Sakin Davranışlar	13	50	32,04	7,80	19	45	30,15	7,15	20	50	30,91	8,37	19	48	29,88	7,68	3329,747	0,001
	Kaygılı Davranışlar	5	20	14,44	3,51	5	20	13,63	3,06	5	20	14,45	3,45	5	20	13,96	3,40	4201,092	0,001
	İntikama Yönelik Tepkiler	27	116	67,92	21,06	35	108	75,46	18,04	24	113	69,62	22,30	24	112	70,49	21,19	1932,618	0,001
	Pasif-Agresif Tepkiler	13	45	28,12	7,64	15	44	31,06	6,09	13	45	30,38	9,90	13	45	29,88	6,81	3363,457	0,001
	İçedönük Tepkiler	10	47	29,17	8,38	19	44	31,00	5,65	15	44	30,50	6,42	16	43	29,30	5,90	4519,161	0,001
	Umursamaz Tepkiler	3	15	8,73	3,44	4	15	9,33	2,45	3	15	8,33	2,67	3	15	8,42	2,73	2026,142	0,001

### **Öğrencilerin Eğitim Öncesi Kişilerarası İlişki Tarzı Alt Ölçeği Puanları ile Eğitim Sonrası 1. İzlem, 2. İzlem ve 3. İzlem Puanlarının Karşılaştırılması**

Araştırma kapsamına alınan deney grubundaki öğrencilerin KTÖ'nin eğitim sonrası alt boyut puanlarına bakıldığında; Baskın Tarz (F= 1847,300; p=0,001), Kaçınan Tarz (F=2554,738; p=0,001), Öfkeli Tarz (F=2269,993; p=0,001), Duygudan Kaçınan/Duyarsız Tarz (F=3038,562; p=0,001), Manipulatif Tarz (F=1820,815; p=0,001), Alaycı/Küçümseyici Tarz (F=2038,065; p=0,001), Girişimli Kontrol grubundaki öğrencilerin KTÖ'nin eğitim sonrası alt boyut puanlarına bakıldığında; Baskın Tarz (F= 4944,199; p=0,001), Kaçınan Tarz (F=4676,336; p=0,001), Öfkeli Tarz (F=6220,654; p=0,001), Duygudan Kaçınan/Duyarsız Tarz (F=4509,2563; p=0,001), Manipulatif Tarz (F=5974,712; p=0,001), Alaycı/Küçümseyici Tarz (F=3182,507; p=0,001), Girişimsiz Kontrol grubundaki öğrencilerin KTÖ'nin eğitim sonrası alt boyut puanlarına bakıldığında; Baskın Tarz (F= 2783,258; p=0,001), Kaçınan Tarz (F=2396,139; p=0,001), Öfkeli Tarz (F=3380,573; p=0,001), Duygudan Kaçınan/Duyarsız Tarz (F=3515,359; p=0,001), Manipulatif Tarz (F=4821,544; p=0,001), Alaycı/Küçümseyici Tarz (F=2189,476; p=0,001), bulunmuştur. Deney grubu, Girişimli Kontrol grubu ve Girişimsiz Kontrol grubundaki öğrencilerin Kişilerarası İlişki Tarzı Ölçeği alt ölçeği puanlarının eğitim öncesine göre anlamlı derecede düştüğü bulunmuştur.

### **Tartışma**

Bu araştırmada problem çözme beceri eğitiminin lise öğrencisi erkek ergenlerin problem çözme, öfkeyle ilişkili davranışlar ve düşünceler ile kişilerarası ilişkiler üzerine etkisi deneysel olarak sınınanmıştır. Araştırma sonucunda lise öğrencilerine uygulanan problem çözme eğitimi grup programının öğrencilerin problem çözme becerilerinin gelişmesinde etkili olduğu, öfke kontrolünü sağlama ve kişilerarası ilişkilerinin olumlu yönde gelişimine katkıda bulunduğu ve bu etkinin uzun süreli artarak devam ettiği görülmüştür. Başka bir deyişle uygulamanın etkisi görüşmelerin tamamlanmasından sonraki üç ay ve altı ay içinde de halen devam etmektedir. Ancak alan yazında yapılan çalışmalar eğitim öncesi ve sonrası değerlendirmelerle sınırlı olup, izlem bulgularımızı destekleyici çalışmalara sınırlı sayıda rastlanmıştır.

Araştırma sonucunda hem deney hem de kontrol gruplarında son test ölçümlerinde olumlu bir değişimin olduğu görülmüştür. Elde edilen bu bulgular doğrultusunda deneysel işleme bağlı olmaksızın her üç gruptaki öğrencilerin değişim yaşadıkları saptanmıştır. Girişimli kontrol grubundaki öğrencilerin çoğunluğuyla bireysel görüşmeler yapılması, onların önemsenmesi, tanınmaları, saygı görmeleri, yaşantılarının empatiyle dinlenmesi, kendisiyle ilgili bilgi edinmeleri, kabul görmeleri ve desteklendiklerini hissetmeleri, onlarla sağlanan güven ilişkisinin etkisinin olduğunu düşündürmüştür. Ayrıca deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin yanı sıra girişimsiz kontrol grubundaki öğrencilerin de çalışmaya çok istekli katılmaları diğer gruplarla etkileşimlerinin sürmesi ölçek değerlendirmeleri üzerine önemli bir etken olmuş olabilir. Ancak grupların girişim sonrası puanları arasındaki fark incelendiğinde en olumlu gelişmenin deney grubunda sağlandığı söylenebilir.

Alan yazın kapsamında problem çözme beceri eğitimi programlarının lise öğrencilerinin öfke düzeylerine yönelik yapılan diğer çalışmalara bakıldığında, Sukhodolsky, Kassinove ve Gorman,<sup>34</sup> Sukhodolsky ve ark.,<sup>35</sup> Ang ve ark.,<sup>38</sup> Yıldız ve Eşkisü<sup>52</sup> yaptıkları deneysel çalışmalarda problem çözme beceri eğitiminin öfke düzeylerinin azalmasında, problem çözme becerileri geliştirme üzerinde etkili olduğunu tespit etmişlerdir. Bostancı ve ark.<sup>12</sup> yaptıkları çalışmada erkek öğrencilerin “öfkeyle

Tablo 4. Öğrencilerin Eğitim Öncesi Kişilerarası İlişki Tarzı Alt Ölçeği Puanları ile Eğitim Sonrası 1. İzlem, 2. İzlem ve 3. İzlem Puanlarının Karşılaştırılması

Grup		Eğitim Öncesi				Eğitim Sonrası 1. İzlem				Eğitim Sonrası 2. İzlem				Eğitim Sonrası 3. İzlem				F	p
		Min	Max	Ort	SS	Min	Max	Ort	SS	Min	Max	Ort	SS	Min	Max	Ort	SS		
Deney	Baskın Tarz	19	63	40.02	9.62	17	40	25.12	5.19	18	40	25.45	5.28	17	39	25.58	5.64	1847.300	0.001
	Kaçınan Tarz	16	47	31.26	6.83	16	31	23.59	4.56	14	35	24.16	5.56	13	34	23.67	5.35	2554.738	0.001
	Öfkeli Tarz	12	38	26.76	6.41	12	26	17.00	3.13	9	23	16.96	3.14	9	30	17.32	4.32	2269.993	0.001
	Duygudan Kaçınan/Duyarsız Tarz	15	48	32.70	7.49	16	33	22.90	3.77	26	53	44.45	4.66	36	51	43.90	3.80	3038.562	0.001
	Manipulatif Tarz	18	46	39.41	7.16	14	49	23.46	6.44	16	38	26.35	5.32	15	34	24.48	4.97	1820.815	0.001
	Alaycı/Küçümseyici Tarz	7	23	14.82	3.98	5	14	10.34	2.10	5	18	11.48	3.15	5	15	10.48	2.61	2038.065	0.001
Girişimli kontrol	Baskın Tarz	15	61	41.04	9.94	24	51	37.18	6.29	14	47	30.42	6.11	19	54	37.58	8.06	4944.199	0.001
	Kaçınan Tarz	15	50	31.76	7.72	18	41	30.76	5.25	11	39	27.30	6.06	18	45	30.72	6.24	4676.336	0.001
	Öfkeli Tarz	15	42	27.06	5.28	17	31	24.26	3.28	9	34	21.30	4.75	13	39	24.64	5.23	6220.654	0.001
	Duygudan Kaçınan/Duyarsız Tarz	12	51	33.04	7.45	18	40	29.14	4.81	13	34	25.02	5.32	19	48	30.34	5.98	4509.2563	0.001
	Manipulatif Tarz	19	46	31.22	5.34	20	35	28.38	3.99	14	39	26.64	5.37	17	48	28.86	5.49	5974.712	0.001
	Alaycı/Küçümseyici Tarz	7	25	14.74	4.00	7	17	13.14	2.47	5	17	12.06	3.24	7	24	13.84	3.49	3182.507	0.001
Girişimsiz kontrol	Baskın Tarz	14	70	39.46	12.09	23	58	41.25	8.71	14	61	37.76	12.25	18	61	39.22	10.96	2783.258	0.001
	Kaçınan Tarz	11	55	32.09	8.27	14	91	34.68	10.69	12	46	31.30	9.84	14	46	31.47	8.81	2396.139	0.001
	Öfkeli Tarz	9	41	26.50	7.20	15	35	27.10	5.87	9	41	26.25	8.19	9	40	26.91	7.13	3380.573	0.001
	Duygudan Kaçınan/Duyarsız Tarz	11	52	32.33	8.57	16	47	32.45	5.52	15	47	30.50	7.07	14	43	30.91	6.22	3515.359	0.001
	Manipulatif Tarz	10	50	30.22	7.77	19	40	30.56	5.27	11	47	29.93	7.17	16	47	30.33	5.97	4821.544	0.001
	Alaycı/Küçümseyici Tarz	5	22	14.00	4.23	6	22	14.86	3.93	5	23	14.06	5.19	5	23	14.15	4.84	2189.476	0.001

ilgili davranışlarda saldırgan olma" alt boyutu puanlarının kızlardan yüksek olduğunu bulmuşlardır. Kaya ve ark.<sup>14</sup> yaptıkları çalışmada erkeklerin öfkelerini kızlardan daha fazla dışa vurdukları ve yalnızlık duygusu yaşadıklarını belirlemişlerdir. Gündoğdu<sup>53</sup> yaptığı çalışmada, problem çözme puanlarının cinsiyet değişkenine göre farklılaştığı, kız öğrencilerin problem çözme puan ortalamalarının daha yüksek olduğu, ergenlerin sürekli öfke-öfke tarz ölçeği öfke içte alt ölçek puanlarının cinsiyet değişkenine göre farklılaştığı, kız öğrencilerin öfke içte puan ortalamalarının daha yüksek olduğunu bulmuştur. Toplum içinde kızların daha suskun ve içe dönük büyütülürken, erkek çocukların ise yaşamın ilk yıllarından itibaren saldırgan nesnelere ve aktivitelere yöneltilmektedir. Tüm bu bulgular ergenlik döneminde ortaya çıkabilecek olası sorunların önlenmesinde gençlerin problem çözme becerilerinin geliştirilmesinin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

İzleme çalışması sonucunda elde edilen bulgular deney grubuna uygulanan bilişsel davranışçı teknikler kullanılarak yapılan problem çözme beceri eğitimi programı sonucunda ortaya çıkan değişimin 3 ay ve 6 ay sonra da sürdüğünü göstermektedir. Alan yazın incelendiğinde, Ang ve ark.,<sup>38</sup> Sukhodolsky, Kassinove ve Gorman,<sup>34</sup> Sukhodolsky ve ark.,<sup>35</sup> Yıldız ve Eşkişu<sup>52</sup> yaptıkları deneysel uygulamalar sonucunda aldıkları izleme ölçümlerinde son test ile izleme testi arasında anlamlı farklılıklar bulmuşlar ve deneysel işlemin uzun süre etkili olduğunu tespit etmişlerdir. Bu çalışmaların sonuçları araştırma bulgusu ile benzerlik göstermektedir. Bu durumda araştırma sonucunda elde edilen bulgulara dayanılarak ergenlerde bilişsel davranışçı tekniklerle yapılan problem çözme beceri eğitimi programının problem çözme becerilerinin gelişmesinde etkili olduğu, öfke kontrolünü sağlamada ve kişilerarası ilişkilerinin olumlu yönde gelişimine katkıda bulunduğu ve bu etkinin uzun süre etkisinin olduğu söylenebilir.

Elde edilen olumlu sonuçların ve güçlü yanlarının yanı sıra çalışmanın bazı sınırlılıkları vardır. Öncelikle, örneklem yalnızca erkek ergenlerden oluşmuş ve kızlar değerlendirmeye alınmamıştır. Kız ergenleri de kapsayan daha geniş örneklem grubuyla yapılacak çalışmalara gereksinim vardır. Ayrıca öz bildirim ölçeklerinin geçerlilik ve güvenilirliği her zaman tartışmalıdır. Böyle bir çalışma deseninde başka bir seçenek bulunmamaktadır. Çalışmadan elde edilen sonuçlar sadece öğrencilerin bildirimleri üzerine dayanmaktadır. Sonraki yapılacak araştırmalarda, aile ve öğretmen gibi diğer kaynaklardan da verilerin toplanması ile ortaya konan ilişkilerin geçerliliğini artırabilir.

### ***Sonuç***

Bu araştırmada lise öğrencisi erkek ergenlerde problem çözme beceri eğitiminin problem çözme, öfkeyle ilişkili davranışlar ve düşünceler ile kişilerarası ilişkiler üzerine etkisi deneysel olarak sınanmıştır. Araştırma sonucunda lise öğrencisi erkek ergenlere uygulanan problem çözme eğitimi grup programının öğrencilerin problem çözme becerilerinin gelişmesinde etkili olduğu, öfke kontrolünü sağlamada ve kişilerarası ilişkilerinin olumlu yönde gelişimine katkıda bulunduğu ve bu etkinin uzun süreli artarak devam ettiği görülmüştür.

### ***Yazarların Katkıları***

Çalışma tasarımı : ŞÖ, FA

Veri toplama ve/ veya analizi : ŞÖ, FA

Makalenin hazırlanması : ŞÖ, FA

## Kaynaklar

1. San Antonio DM. Broadening the world of early adolescents. *Educational Leadership* 2006; 63(7):8-13.
2. Sussman S, Dent W, Leu L. The one-year prospective prediction of substance abuse and dependence among high-risk adolescents. *Journal of Substance Abuse* 2000; 12(4):86-373.
3. Bahalı K, Tahiroğlu AY. Okul reddi: klinik özellikler, tanı ve tedavi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 2010; 2(3):362-383.
4. Lise Öğrencilerinde Kişilerarası İlişki Tarzlarının Yordayıcıları (İnternet), Ulaşım adresi: <http://dergisosyalbil.selcuk.edu.tr/susbed/article/download/346/328>, (Ulaşım tarihi: 10/10/2014).
5. Gençlik Çağı ve Ülkemizde Gençlik Sorunları (İnternet), Ulaşım adresi: <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1990/01/>, (Ulaşım tarihi: 10/10/2014).
6. Cüceloğlu D. İnsan ve davranışı: psikolojinin temel kavramları. 7. Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2004; 498-502.
7. Üstün B, Yavusarslan F. Öfkenin gücü. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi* 1995; 2(2): 42-46.
8. Defenbacher JL, Thwates GA, Wallace TL, Eugene RO. Social skills and cognitive relaxation approaches to general anger reduction. *Journal of Counseling Psychology* 1994; 41(3): 396-386.
9. Fivush R, Kuebli J, Clubb P. The structure of events and event representations: A developmental analysis. *Child Development* 1992; 63(1):188-201.
10. Buntaine RL, Costanbader VK. Self-reported differences in the experience and expression of anger between girls and boys. *Sex roles* 1997; 36(9/10):625-637.
11. Yarcheski A, Mahon EN, Yarcheski JT. Anger in early adolescent boys and girls with health manifestations. *Nursing Research* 2002; 51(4):229-235.
12. Bostancı N, Çoban Ş, Tekin Z, Özen A. Üniversite öğrencilerinin cinsiyete göre öfke ifade etme biçimleri. *Kriz Dergisi* 2006; 14(3):9-18.
13. Kırımoğlu H, Yıldırım Y, Temiz. A. A study on trait anger-anger expression and friendship commitment level of primary school 2 nd stage students who play- do not play sports. *International Journal of Human Sciences* 2010; 7(2):682-695.
14. Kaya N, Kaya H, Atar NY, Turan N, Eskimez Z, Palloş A, Aktaş A. Hemşirelik ve ebelik öğrencilerinin öfke ve yalnızlık özellikleri. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi* 2012; 9(2): 18-26
15. Grunbaum JA, Jernan SW, Closten CM. The association between anger and hostility and risk factors for coronary heart disease in children and adolescents: A review. *Annals Behavioral Medicine* 1997; 19(2): 89-179.
16. Keltikangas-Jarvinen L. Aggressive problem-solving strategies, aggressive behaviour and social acceptance in early and late adolescence. *Journal of Youth and Adolescence* 2002; 31(4): 279-287.
17. Arslan C, Hamarta E, Arslan E, Saygın Y. Ergenlerde saldırganlık ve kişilerarası problem çözmenin incelenmesi. *İlköğretim Online* 2010; 9(1): 379-388.
18. Fava M, Anderson K, Resenbaum JF. "Anger attacks": Possible variants of panic and major depressive disorders. *American Journal of Psychiatry* 1990; 147(7): 70-867.
19. Bozkurt S, Çam O. Çalışan ergenlerde öfke bileşenleri ile ruhsal belirtiler arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Nöropsikiyatri Arşivi* 2010; 47(2): 10-105.
20. Eskin M, Ertekin K, Demir H. Efficacy of a problem solving therapy for depression and suicide potential in adolescents and young adults. *Cognitive Therapy and Research* 2008; 32(2): 227-245.
21. Matlin SL, Molock SD, Tebes JK. Suicidality and depression among African American adolescents: The role of family and peer support and community connectedness. *American Journal of Orthopsychiatry* 2011; 81(1): 17-108.
22. Batgün AD, Şahin HN. Öfke, dürtüsellik ve problem çözme becerilerindeki yetersizlik gençlik intiharlarının habercisi olabilir mi?. *Türk Psikoloji Dergisi* 2003; 18(51): 37-52.
23. Şahin HN, Onur A, Basım N. İntihar olasılığının, öfke, dürtüsellik ve problem çözme becerilerindeki yetersizlik ile yordanması. *Türk Psikoloji Dergisi* 2008; 23(62): 79-88.
24. Speckens AE, Hawton K. Social problem solving in adolescents with suicidal behavior: A systematic review. *Suicide and Life Threatening Behavior* 2005; 35(4): 87-365.
25. Grover KE, Green KL, Pettit JW, Monteith LL, Garza MJ, Venta A. Problem solving moderates the effects of life event stress and chronic stress on suicidal behaviors in adolescence. *Journal of Clinical Psychology* 2009; 65(12): 90-1281.
26. Waller G, Babbs M, Milligan R, Meyer C, Ohanian V, Leung N. Anger and core beliefs in the eating disorders. *International Journal of Eating Disorders* 2003; 34(1): 24-118.
27. Batgün AD, Utku Ç. Bir grup gençte yeme tutumu ve öfke arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Türk Psikoloji Dergisi* 2006; 21(57): 65-78.
28. Miotto P, Pollini B, Restaneo A, Favaretto G, Preti A. Aggressiveness, anger, and hostility in eating disorders. *Comprehensive Psychiatry* 2008; 49(4): 73-364.
29. Ergenlerin Kişilerarası İlişkilerini Etkileyen Sosyal Yaşantı Değişkenlerinin İncelenmesi (İnternet), Ulaşım adresi: <http://sbed.mu.edu.tr/index.php/asd/article/download/345/336>, (Ulaşım tarihi:10/10/2014)
30. Yıldırım A, Hachasanoğlu R, Karakurt P, Türkleş S. Lise öğrencilerinin problem çözme becerileri ve etkileyen faktörler. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 2011; 8(1): 905-921.
31. Grover KE, Green KL, Pettit JW, Monteith LL, Garza MJ, Venta A. Problem solving moderates the effects of life event stress and chronic stress on suicidal behaviors in adolescence. *Journal of Clinical Psychology* 2009; 65(12):1281-1290.

32. Özkök A. Disiplinlerarası yaklaşıma dayalı yaratıcı problem çözme öğretim programının yaratıcı problem çözme becerisine etkisi. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 2005; 28(1): 159-167.
33. Yıldız AS, Eşkisu M. Problem çözme becerisini geliştirme programının 9. sınıf öğrencilerinin problem çözme becerisi üzerindeki etkisi. Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi 2011; 13(1): 189-206.
34. Sukhodolsky DG, Kassinove H, Gorman BS. Cognitive behavioral therapy for anger in children and adolescents: A meta-analysis. Aggression and Violent Behavior 2004; 9(3): 247-269.
35. Sukhodolsky DG, Golub A, Stone EC, Orban L. Dismantling anger control training for children: A randomized pilot study of social problem solving versus social skills training components. Behavior Therapy 2005; 36(1): 15-24.
36. Küçük L, Işıl Ö. Diyaliz hastalarına uygulanan sorun çözme eğitiminin depresyon düzeylerine ve sorun çözme becerilerine etkisi. Journal of Medical Sciences 2009; 29(6): 49-1638.
37. Guerra NG, Slaby RG. Cognitive mediators of aggression in adolescent offenders: II. Intervention. Developmental Psychology 1990; 26(2): 269-277.
38. Ang R. Social problem-solving skills training: Does it really work?. Child Care in Practice 2003; 9(1): 5-13.
39. Yaman S, Yalçın N. Fen eğitiminde probleme dayalı öğrenme yaklaşımlarının problem çözme ve öz-yeterlik inanç düzeylerinin gelişimine etkisi. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 2005; 29(1): 229-236.
40. Akpınar Ş, Kelleci M. Şizofrenik hastalara uygulanan sorun çözme becerilerini geliştirme programının yaşam kalitesine etkisi. Klinik Psikiyatri Dergisi 2008; 4(11): 180-190.
41. Blanchard-Fields F, Mienaltowski A, Seay Baldi R. Age differences in everyday problem-solving effectiveness: older adults select more effective strategies for interpersonal problems. The Journals of Gerontology 2007; 62(1): 61-64.
42. Goldstein SB. Construction and validation of a conflict communication scale. Journal of Applied Social Psychology 1999; 29(9): 1803-1832.
43. Black KA. Gender differences in adolescents' behavior during conflict resolution tasks with best friends. Adolescence 2000; 35(139): 499-512.
44. Korkut F. İfade edici saldırganlık ölçeğinin (İSÖ) Türkçe'ye uyarlaması üzerine bir ön çalışma. Çukurova Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi 2002; 2(23): 48-53.
45. Owens L, Daly A, Slee, P. Sex and age differences in victimisation and conflict resolution among adolescents in a South Australian school. Aggressive Behavior 2005; 31(1): 1-12.
46. Atıcı M. Primary school students' conflict resolution strategies in Turkey. International Journal for the Advancement of Counseling 2007; 29(2): 83-98.
47. Savaşır I, Şahin HN. Bilişsel davranışçı terapilerde değerlendirme: sık kullanılan ölçekler. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları, 1997;79-85.
48. Balkaya F, Şahin HN. Çok boyutlu öfke ölçeği. Türk Psikiyatri Dergisi 2003; 14(3): 192-202.
49. Şahin HN, Çeri Ö, Düzgün G, Ergün H, Karlı E, Koç V, Örfü P, Uzun C. Kişilerarası tarz ölçeği: geliştirilmesi ve psikometrik özellikleri. Ankara: Türk Psikoloji Yazıları, 2007.
50. D'Zurilla TJ, Nezu AM. Problem solving therapy: A positive approach to clinical intervention. New York: Springer Publishing Company, 2007; 172-197.
51. Eskin M. Sorun çözme terapisi. 2. Baskı. Ankara: HYB Basım Yayın, 2009; 27-52.
52. Yıldız Armağan S, Eşkisu M. Problem çözme becerisini geliştirme programının 9. sınıf öğrencilerinin problem çözme becerisi üzerindeki etkisi. Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi 2011; 13(1):189-206.
53. Gündoğdu R. 9. Sınıf öğrencilerinin çatışma çözme, öfke ve saldırganlık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2010; 19(3):257-276.